

NA OSTŘÍ PERA

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

MILAN SYRUČEK

NA OSTŘÍ PERA

*Až neuvěřitelné, leč pravdivé příběhy novináře
Pětašedesát let ve službách žurnalistiky i tajných misí*

Nakladatelství EPOCHA

Milan Syruček: Na ostří pera

© Milan Syruček, 2012

Drawings © Richard Böhnel, 2012

Cover © Lukáš Tuma, 2012

Published by Nakladatelství Epoque, s. r. o., Praha 2012

ISBN 978-80-7425-918-0 (pdf)

ÚVODEM

Ten „bělovlasý stařík“ z tiskové konference prezidentů Medvěděva a Klause v prosinci 2011 v Praze, to jsem byl já. Způsobil jsem rozruch tím, že jsem se po tiskovce obou státníků zvedl ze židle a poprosil je, aby se ještě trochu zdrželi. Chtěl jsem jim totiž předat svou novou knihu, věnovanou Rusku, která vyšla právě pár dní před příjezdem ruského prezidenta do Prahy. Václav Klaus si knihu vzal a odešel, Dmitrije Medvěděva zaujal titul, který jsem mu přeložil:

Je třeba se bát Ruska?

„Opravdu je třeba?“ zeptal se mě.

Odvětil jsem mu, že odpověď si musí dát každý čtenář sám, já mu jen předkládám fakta.

„A co si sám myslíte?“

„Vy jistě znáte ruské úsloví, že „Rusko je možné milovat či nenávidět, ale pochopit ho nelze.“ A já se právě snažím ho pro čtenáře pochopit, aby mu nebylo tak neznámé. Bojíme se především toho, co neznáme.“

„Nás není třeba se bát,“ ujistil mě Medvěděv.

„Mohl byste mi podepsat výtisk pro mne?“ zeptal jsem ho.

„Ale ovšem, máte-li ho sebou.“

„Samozřejmě,“ přisvědčil jsem, vrátil se k aktovce na mé židli a podal prezidentovi knížku.

Napsal mi do ní *Uspěchov vam*.

Srdečně jsme se rozloučili, ještě mi podal ruku. V řadách dvou set přítomných novinářů, domácích a zahraničních, převážně ruských, nastal poprask.

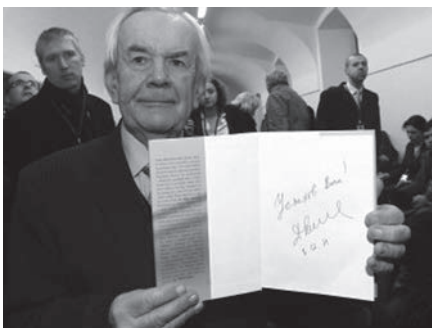
„Co jste si s Medvěděvem povídali?“ - „Bylo to předem domluvené?“ - „Nebál jste se bodyguardů, že vás smetou?“ zasypali mě svými otázkami. Přešli jsme do tiskového střediska, kde už někteří čekali s kamerami a mikrofony na můj příchod, například česká televize Nova či ruská NTV.

Odpověď byla jednoduchá: knížku o Rusku jsem začal psát dávno před prezidentovým příjezdem. Vlastně ji píšu pětadesát let, od okamžiku, kdy jsem tuto zemi začal poznávat. Ale když jsem se neoficiálně dověděl, že k nám má v prosinci 2011 přijet ruský prezident, to ještě nebylo stanoveno ani datum ani program, požádal jsem ředitele nakladatelství Epoque Zdeňka Pobudu, aby její vydání uspišil. Chtěl jsem ji mít v ruce právě před prezidentovým příjezdem. Nakonec se to podařilo. Já jsem se mezitím domlouval s ruským velvyslanectvím, zda by bylo možné v programu prezidentovy návštěvy najít pár minut, kdy bych mu mohl knížku předat.

„Nemáme námítky, ale předem to určit nemůžeme, prostě to zkuste,“ odvětil mi Vladimír Vladimirovič Fjodorov, mluvčí velvyslanectví.

Obrátil jsem se i na českou prezidentskou kancelář, ke svým známým – vedoucímu kanceláře Jiřímu Weiglovi, řediteli politického odboru Ladislavu Jaklovi, řediteli tiskového odboru Radku Ochvatovi. Ti mě prostřednictvím ředitele sekretariátu Martina Slaného odkázali na „standardní postup“: nechť knížku nechám na ruském velvyslanectví a oni ji svému prezidentovi předají.

Taková varianta mě vůbec neuspokojovala. Chtěl jsem ji předat osobně, a proto jsem se akreditoval a prostě čekal na vhodnou příležitost. Naskytl se na tiskové konferenci po podpisu řady dohod. Nebyla příliš

vydařená. Předem byli vybráni dva čeští a dva ruští novináři, každý z nich směl položit jednu otázku, a tím to skončilo. Už před jejím zahájením jsem zaujal strategické místo. Když jsem mezi prvními vešel do sálu, všiml jsem si, že levá strana židlí je určena pro ruskou delegaci, pravá je však volná. Sedl jsem si do první řady hned zkraje u uličky uprostřed, abych měl k řečnickým pultíkům prezidentů co nejbliže. Do obou knih jsem předem napsal věnování, knížky jsem si připravil a čekal na příležitost.

Ta se naskytla, když Radek Ochvat oficiálně konferenci ukončil a oba prezidenti se chystali odejít.

Reakce kolegů a články v tisku o mém činu mě překvapily. Co na tom bylo tak udivujícího? Žádného prohrěšku jsem se nedopustil, ostatně všichni můj čin ocenili. Ale já jsem v něm neviděl nic mimořádného. Tak jsem postupoval vždy. Chtěl jsem být v centru dění, co nejbliže těm, kteří v nich vystupovali. Někteří jiní kolegové třeba onu událost sledovali jen na televizní obrazovce v hotelovém pokoji, se sklenkou vína a možná ještě příjemnější společností. Pro novinovou zprávu jim to stačilo.

Tvrdil jsem a prohlašuji dosud, že pro novináře jsou nejdůležitější osobní kontakty, známosti, být vždy v centru událostí a vidět je na vlastní oči, zažít neopakovatelnou atmosféru, která je provází. Znat se s každým, ať už sdílím, nebo nesdílím jeho názory, souhlasím s jeho jednáním, nebo je mi protivné až odporné. Novinář si nevybírá partnery k rozhovoru, ty mu předhazuje doba, aktuální dění, povinnost poskytnout čtenáři, posluchači co nejobektivnější a nejúplnější informace. To mi nikdy neumožní internet, byť je rovněž významným pomocníkem.

Když jsem dělal ředitele divize ekonomického tisku v Economii, zeptal jsem se redaktora Hospodářských novin, který už téměř dva roky psal o jaderné energetice, zda navštívil Temelín.

„A proč? Já to nepotřebuji,“ odvětil.

Jeli jsme tam s Mirkem Pavlem, generálním ředitelem a mým dlouholetým kolegou, a vzali jsme ho sebou. Byl udiven tím, co viděl.

„Takhle jsem si to nepředstavoval,“ přiznal se nakonec.

Jak jsem to vlastně dělal, jaké prožitky jsem měl a nakolik některé byly i riskantní, o tom všem je tato knížka.

Má práce byla součástí mého života, který jsem prožil tak, jak vám ho nyní popisuji. Není to životopis, ale spíše tematicky než chronologicky

uspořádané vzpomínky na nejzajímavější, nejdramatičtější, nebo také nejhorší okamžiky, které mi zůstaly v paměti. Nepotřebuji nic zatajovat, nemám se zač stydět, ani nechci nic přibarvovat. Lepší bych si stejně nevymyslel.

Když se mě můj nejmladší syn, kterému je nyní devatenáct, zeptal: „Proboha, jak jste mohli v takové době žít?“ odpověděl jsem mu: „Žili jsme. A také jsme byli šťastni. Ostatně, jinak bys tu ani nebyl.“

TRUDNÉ ZAČÁTKY

Do velkého světa novinářiny jsem vstoupil, když mi ještě nebylo osmnáct. Jako student gymnázia v Křemencově ulici jsem po sobotách a nedělích objížděl na kole různá sportovní utkání a referoval o nich, abych si přivydělal pár korun na drobnou útratu. Po maturitě mě do Mladé fronty přijali s tím, že musím projít dělnickou praxí. Pracoval jsem na Přehradě mládeže v Púchově a poté v obrobně ČKD Praha až do prosince 1950.

Nastoupil jsem do oddělení dělnické mládeže, kde ještě před mým příchodem pracovali proslulí taškáři Zbyněk Kožnar a Lubomír Čtverák. Zvláště ten svými kousky bavil celou redakci. Tehdejší šéfredaktor Jaromír Hořec, básník, textař, spoluzakladatel Mladé fronty, později bojovník proti normalizaci, který byl za svou činnost vězněn, v době svého mládí velice horoval pro Julia Fučíka a téměř na každé poradě ho dával novinářům za vzor.

„Pište tak, jako by se na vás díval Julius Fučík,“ radil kolegům.

Čtverák cíhal, až šéf vyšel z šéfredaktorny, přikryl si rukou ústa, aby se nepoznal jeho hlas a místo, odkud přichází, a na Hořce pokřikoval: „Dívá se na tebe Fučík!“

Bavil však i čtenáře. Tehdy se všichni redaktoři střídali při psaní tzv. rámečku na první straně, kde měla být otištěna nějaká zábavná historka. Když přišla řada na Čtveráka, vymyslel si následující příhodu. Telefonem obvolal manželky tehdejších prominentů, představil se jako Pražské vodárny a sdělil jim, že dnes odpoledne v jejich čtvrti nepoteče voda, mají si tedy pořídit zásoby. Ženy samozřejmě poslechlly, napustily vodou všechny hrnce, vanu a čekaly. Voda však stále tekla. Byl z toho skandál, vyšetřování. A Čtverák o tom napsal rámeček s titulkem „Nezbedná čtveráctví neznámého čtveráka“. Podepsán Lubomír Čtverák.

Měl také slabost pro slabé pohlaví.

„Sbalil jsem překrásnou kočku a potřebuju si s ní na týden vyrazit. Kdyby se po mě sháněl šéf, prostě mu řekněte, že jsem na reportážích na Slovensku,“ svěřil se jednou kolegům v oddělení.

Co čert nechtěl, ten týden se vrátil šéfredaktor z porady, kde jim nakázali, aby se věnovalo více pozornosti Slovensku. Jaromír Hořec se okamžitě sháněl po Čtverákovi, aby ho tam vyslal.

S fotoreportérem Emilem Faškem, který v deníku působil od prvního čísla.

„On to tušil a už tam tento týden odjel,“ omluvil ho vedoucí oddělení Kožnar.

„Výborně, až se vrátí, pošlete ho okamžitě za mnou.“

Čtverák přišel po týdnu do redakce, celý zářil. Kožnar mu jen řekl:

„Máš okamžitě přijít za šéfem.“

„Co mi chce?“ zajímal se poněkud nervozně.

„Uslyšíš,“ zněla strohá odpověď.

Jaromír na něm chtěl okamžitě napsat tu reportáž ze Slovenska, vždyť tam přece právě byl.

Chudák Čtverák tedy sedl a napsal o jednom slovenském závodě a jeho zajímavých zlepšovacích návrzích. Byl totiž technik, vyznal se v tom a nebylo pro něj problémem napsat o technických inovacích.

Reportáž vyšla a ještě to dopoledne mu volal osobně ministr průmyslu.

„Vaše reportáž je nesmírně zajímavá, jsou tam vynikající nápady, ale fabriku takového jména nemůžeme najít.“ Nezbylo, než přiznat barvu...

Čtverák byl starší než já, do války byl Frankovým vězněm ve Španělsku a napsal o tom knihu. Ostatně, v Mladé frontě se vystřídala řada vynikajících lidí, básníků, spisovatelů, filmařů, můžete jmenovat z tehdejší doby téměř kohokoliv a vždy zjistíte, že nějakou dobu byl redaktorem Mladé fronty či alespoň s ní spolupracoval. Například včetně Milana Kundery. Pro zájímka, jakým jsem byl, to byla obrovská škola.

Tyto řádky píšu v roce 2012, když je mi osmdesát. Jsou v nich všechny mé novinářské zkušenosti, úspěchy i omyly, elán, s nímž jsem určité myšlenky propagoval a pak, po trpkém poznání, je se stejným elánem kritizoval. Dokonce se přiznávám k mnohým průšvihům, jichž jsem se dopustil. Abych byl konkrétní, jako příklad uvedu hned ten první.

Do redakce Mladé fronty jsem nastoupil právě v době, kdy se připravovala první celostátní konference našich úderníků. Protože jsem prošel

dělnickou praxí, dostal jsem jako první úkol psát portréty těchto průkopníků nových pracovních metod, jak se tehdy honosně říkalo.

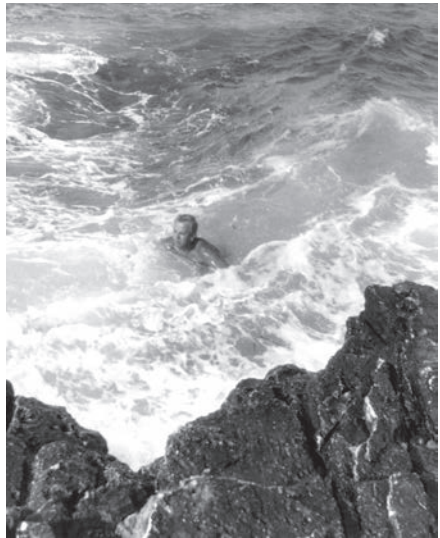
První byl na řadě Václav Svoboda. Pracoval v továrně Avia Letňany a místo jednoho stroje se rozhodl jich obsluhovat pět. Na soustruhu obráběl odlitky, a protože každá operace trvala několik hodin, přišel s nápadem, že vhodným uspořádáním strojů a harmonogramem práce jich může najednou obsluhovat víc. K velké nelibosti svých spolupracovníků, kteří ho obviňovali, že kazí normy. Však také na jeho stroj připíchl tabulku:

„Vašek splnil pětiletku, nadělal nám plnou bednu zmetků.“

Se Svobodou jsme se skamarádili, dokonce mě požádal, zda bych nemohl napsat jeho životopis. Ještěže k tomu nedošlo. Oba jsme byli zelenáči, to by byla hrůza. Ale odešel na roční dělnickou přípravku, aby se dostal na vysokou, a naše spolupráce skončila. Neměl na to čas, po studiích byl jmenován ředitelem závodu.

Pak jsem jel za ostravským Jaroslavem Miskou, který zase zavedl uzavřený cyklus těžby a s jeho hornickou brigádou sfáral do dolu (později se Miska stal generálním ředitelem OKD). Karla Mináče jsem zastihl v libeňské ČKD, svářel na lokomotivách a šetřil materiálem. Ale jak jsem psal denně tyto životopisy, spletl jsem se a do německého vězení za nacistické okupace jsem posadil místo Misky Mináče. Nenechal si to líbit, protože se mu za to jeho spolupracovníci vysmívali. Na konferenci vystoupil s projevem, v němž kritizoval neserióznost novinářů a uvedl tento příklad.

Závěrečné slovo pronesl tehdejší předseda vlády Antonín Zápotocký. A jako třetí ze závěrů, vyplývajících z konference, kritizoval novináře, dokonce mě uvedl jmenovitě. Jakmile projev vydala ČTK, hned mi to kolegové sdělili. S dovětkem, jak mě litují, že sotva jsem začal, už

Ve vlnách – nikoliv života, ale skutečných

budu končit, po tomhle maléru mě jistě musí šéfredaktor vyhodit. Tím byl Alois Svoboda, proslavil se mj. tím, že s Annou Tučkovou napsal třídílnou knihu *Československo země neznámá* (Čechy, Morava, Slovensko). Svoboda si mě zavolaal, vynadal mi, ale současně zatelefonoval Zápotockému a požádal o naše přijetí. Jel jsem s ním k premiérovi s malou dušičkou. Svoboda mě však představil jako začínajícího, ale talentovaného novináře a přimlouval se, aby se z toho nevyvozovaly žádné důsledky.

„A proč by měly? Už se asi dost poučil,“ usmál se Zápotocký, podal nám ruku a tím tato záležitost skončila.

Nešlo jen o vyhazov, toho jsem se ani tak nebál, jako toho, že bych asi musel novinářinu pověsit na hřebík. Zůstalo však ve mně hluboké poučení, jak novinář musí vážit každé slovo, a zejména fakta si raději desetkrát ověřovat. To se mi vrylo do paměti a přešlo do krve: těžko vylíčím, kolik hodin jsem strávil ověřováním faktů třeba i v této knize. Jak se dočtete, uvádím své styky s jedním z ředitelů závodu Renault ve Francii. Pokusil jsem se ověřit jeho jméno a životní dráhu na internetu, ale pořád mi Georges Barazer de Lannurien nenaskakoval, nebo to bylo jen v souvislosti s pamětními deskami, které mu za jeho účast ve Slovenském povstání umístili v Žilině a Sliaci. Jinak se mi pořád objevoval François, jeho strýc, rovněž plukovník. Pokud jsem narazil na Georgese a odkaz otevřel, jeho údaje byly smazány. Až po dlouhém pátrání jsem zjistil příčinu: léta pracoval ve francouzské rozvědce a kontrarozvědce (SDECE), a zřejmě proto byly jeho údaje na francouzském googlu nedostupné, na českém žádné.

V TENATECH TUAREGŮ, PÍSKU, IDEÁLŮ A MÝTŮ

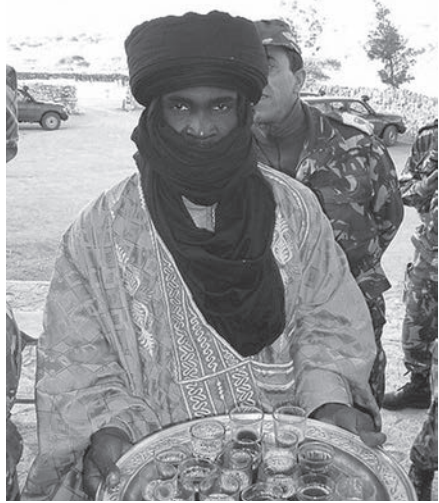
Saharská dobrodružství

„Tohle je přece práce Tuaregů!“ zvolala kolegyně mé ženy, když po vánocích na jejích uších uviděla stříbrné náušnice s tyrkysovým kamínkem.

„Jak jsi to poznala?“ divila se moje žena.

„Zajímám se o Tuaregy a ty nošíš jejich typické řemeslné umění.“

Měla pravdu. Náušnice jsem koupil u dvou Tuaregů, kteří podobné výrobky prodávali uvnitř komplexu strasburského sídla Evropského parlamentu. Nikdy předtím jsem je tu neviděl, nebo alespoň si jich nevšiml. Až nyní jsem je zahlédl mezi jinými prodavači suvenýrů u výtahu v budově Winstonona Churchilla. Hned jsem je poznal: indigově modré pláště a šály zvané taguelmoust, které zakrývaly hlavu a větší část tváře.

Tuareg nabízí své výrobky, za ním je však stín pouštní moci.

Nemohl jsem se mýlit, příliš silně se mi vryli do paměti. Když jsem cestoval Alžírskem, seznámil jsem se s nimi v jeho jižním cípu Sahary. Tu poslední známost nikdy nezapomenu.

V hotelu jsem si už balil kufr, odpoledne mi odlétalo do Alžíru letadlo, které toto město spojovalo s metropolí jen jednou týdně. Vtom jsem na dvoře před hotelem slyšel prudce zabrzdit auto. Podíval jsem se z okna a uviděl jsem, jak přijeli čtyři ozbrojení Tuaregové, vyskákali z džípu a hrnuli se dovnitř.

„Co tu pohledávají?“ blesklo mi hlavou.

Najednou se rozlétly dveře mého pokoje. Aniž by promluvíli jediné slovo, popadli mě, naložili do auta a už jsme ujížděli do pouště.

Marně jsem je zasypával otázkami, abych se dověděl, oč vlastně jde. Byli němí jako sfingy. A přece ještě včera odpoledne jsem se velmi přátelsky bavil s jednou tuarežskou rodinou, která tábořila kolem jedné ze studní. Zavezl mě k ní český lékař, v době mé návštěvy bez rodiny, a proto uvítal, že si mohl pohovořit s krajanem a také mu leccos ukázat. S jeho škodovkou, s níž se nebál jet z Alžíru až sem, na hranice s Mali, více než dva tisíce kilometrů přes saharskou poušť a jen s kompasem v ruce, jsme zbrzdili západní cíp pohoří Hoggar. Právě tam, u studní vyhloubených do písčné země, jsme narazili na tuarežské rodiny. Žily ve stanech, kolem se pásli jejich dobytek, hlavně kozy. Když spásly všechnu zeleň, Tuaregové sbalili své stany a stěhovali se na jiné místo.

Vznešený vládce pouště – Tuareg

Tuaregové jsou ovlivněni islámem, ale jejich život je jiný, než u arabských obyvatel. Jsou berbery, což je vlastně jediné saharské kočovné etnikum. Je jich více než milion a třebaže jsou roztroušení na územích patřících pěti státům, neuznávají ani jednu centrální vládu. Jsou nezávislí, soběstační a především hrdí na svou svobodu. Co mě asi čeká? Považují mě snad za jednoho z bývalých kolonizátorů, tedy za Francouze a chtějí si se mnou vyřídit nějaké staré účty? Nebo jim vůbec vadí, že jsem běloch, který se

vetřel do jejich výsostného teritoria? Ale to by odporovalo jejich pohostinnosti, jakou jsem už zažil. Vždyť včera odpoledne, když jsme seděli s šálky v rukou kolem konvice, v níž se voda vařila horkem z písku, a usrkávali lahodnou kávu, byli tak milí. Z jejich chování jsem brzy pochopil, že ať už žijí ve vesnických domcích či ve stanech, v podstatě má v rodině hlavní slovo žena. Ta dívenka, která mě obsluhovala, a které určitě ještě nebylo dvacet, už byla rozvedená.

Jak to stihla? Když jí bylo kolem třinácti, nikdo z nich přesně neví, kdy se narodila, kroužilo kolem ní několik mládenců. Ti se v noci

vplížili do jejího pokojíku, aby si dívku naklonili dárečky a pozorností. Jednoho z nich si nakonec vybrala, rodiče dohodli výkupné za dceru a jako věno jí dali, jak je tu obecným zvykem, stan a vybavení domácnosti. Muž přinesl do společného užívání dobytek a náradí, ale ani jedno ani druhé se nestalo společným vlastnictvím. Každému stále patřilo to, co přinesl. A tak, když dívka usoudila, že jim to spolu nevyhází, jednoho dne či noci sebrala stan a vybavení domácnosti a vrátila se ke své rodině. Tím se rozvedli i formálně. Muž sebral domácí zvířectvo a náradí, a protože neměl kde hlavu složit, toulal se pouští. Dívce po něm nezůstalo nic, ani jméno, nevěsta si vždycky ponechává to svoje, po otci. Rodiče doufají, že si holka najde nového ctitele, chce přece mít děti, hodně dětí, jak je tu také zvykem.

Na obědě v rodině Tuaregů

Tohle vše mi vykládali, pochopitelně francouzsky, jejich jazyk tamašek neznám, dokud se v horkém písku nepřipravila káva a to byl obřad na další dvě hodiny. Za tu dobu jsme se stačili dostatečně spřátelit.

Tak proč mě teď, u čerta, vezou mlčenliví tuarežští bojovníci neznámo kam, možná do pohoří Hoggar, aby mě tam nechali mezi divokými skalami na pospas žáru, žízni a hladu a možná i nějakým těm bestiím, které se tam toulají? Nebo ještě někam jinam, vždyť Sahara je zdaleka největší poušť na světě, má rozlohu přes devět milionů čtverečních kilometrů.

Nakonec jsme zastavili před přízemními baráky – tuarežskými kasárnami.

Stále mlčky mě zavedli do kanceláře velitele. Přesněji: do jakési čekárny před kanceláří, velitel trávil siestu. Konečně po třech hodinách, kdy jsem byl napnutý jako luk, div jsem nepraskl, se otevřely dveře a velitel mi pokynul, abych vstoupil dovnitř.

„Co tu hledáte?“

„Proboha, já nic, to vy jste mě sem přivezli. A žádám vás, abych se okamžitě mohl spojit s naším velvyslancem,“ prohlásil jsem s pohledem upřeným na jeho telefon.

Rozesmál se, moje žádost ho viditelně pobavila.

„Tady jsem jediným pánem já a žádná vláda, ani prezident, mi nemají do toho co mluvit. Tím méně nějaký velvyslanec,“ sdělil mi rozhodným tónem.

„Vyndejte z kapes všechny svoje věci,“ přikázal

Vyndal jsem tedy pas, nějaké drobné dináry a stodolarovku. Byla dost zmačkaná, jak jsem ji stále vozil sebou jako železnou rezervu a všelijak ji poschovával před našimi bdělými celníky. Byl jsem tu přece na pozvání československého velvyslance, a tak jsem v Praze vyfasoval jen kapesné.

„To je všechno?“ To zase mohl být důvod, abych se já pobaveně zasmál, kdybych nebyl v takové ošemetné situaci. Šekovou knížku jsem rozhodně neměl a platební karty tehdy ještě ani neexistovaly.

Bedlivě si prohlížel pas, poznámkový blok s nějakými telefonními čísly a zápisky mých dojmů.

Nakonec přece jen změkl.

„Tak to byl asi přece jen omyl. Měli jsme vás za vůdce pašeráků, kterých se tu na hranicích s Mali potuluje hodně a kazí nám obchody.“ konstatoval. Tak to byl tedy důvod mého únosu!

Nakonec jen blahosklonně posunul všechny papíry ke mně, abych je zase vrátil do kapes a pokynul: „Jste volný.“

„Tak mě zase odvezte zpátky do hotelu!“ žádal jsem rezolutně.

Opět následoval výbuch smíchu. „To si zařídte už sám,“ a otočil se na znamení, že rozhovor skončil a dál se nemíní zabývat mou osobou.

Stráže mě vyvedly před kasárna a zavřely za sebou vrata.

Stál jsem v poušti, slunce pálilo, za chvíli mi mělo odlétat letadlo, na další pobyt jsem neměl ani vindru a nevěděl jsem, kterým směrem se mám vůbec ubírat.

Od té doby věřím na svého anděla strážného. Jakoby zázrakem se v dáli pouště objevil nákladáček a přibližoval se. Zastavil jsem ho a jen s malou nadějí požádal řidiče, aby mě naložil a odvezl do hotelu. Když jsem mu pověděl svou historku, kupodivu souhlasil nejen s cestou do hotelu, ale i s mým kufrem na letiště. Přijeli jsme, když už letadlo rolovalo ke startu. Naložili mě však a já, s roztřesenými koleny, jsem ještě za letu prožíval své dobrodružství v poušti..

Nebylo jediné. Jiná moje cesta po Alžírsku mě přivedla do jedné vesničky, rovněž v poušti, kterou tvořilo pár stavení, minaret a místní

Pro takový záběr jsem málem obětoval život.

škola. Pan ředitel, učitel a školník v jedné osobě mě ubytoval v jedné ze tříd a navrhl:

„Jestli chcete, vzbudím vás ráno o půl čtvrté. Tak stihnete vylézt na támhletu písečnou dunu a vyfotografovat si východ slunce. Je to opravdu nezapomenutelný zážitek.“

Souhlasil jsem a ráno, ještě za šera, jsem se vypravil na vrcholek písečné duny. Pomalu jsem stoupal výš a výš, až jsem měl vesničku i s minaretem pod sebou jako na dlani. Už jsem byl téměř na vrcholku, když jsem si všiml, že nevystupuji, ale každým krokem stále hlouběji zapadám do písku. Po kotníky, po kolena, po pás... Pochopil jsem, co jsem kdysi o poušti četl: písek je bezedný jako moře, můžete v něm zmizet, a nikdo nikdy vás už nenajde. V tu chvíli se mi ve vteřině promítl celý život, loučil jsem se se svými bližními, které možná už nikdy neuvidím. Pak mě napadlo: udělej to jako ve vodě, když se topíš. Co nejvíce se roztáhni, polož se na písek a snaž se zachytit se nějakého trsu trávy, která tu místy nějakým zázrakem roste. Tak jsem postupně, centimetr po centimetru, vylézal z písku, který mě držel a táhl zpět. Nebudu napínat, nakonec se mi podařilo vysunout se, stanout na tvrdším povrchu a po něm nakonec vystoupit až nahoru a skutečně uvidět až neskutečný východ slunce nad Saharou. Jak jsem se radoval z toho slunce!

Návrat už byl prostý, spíše po zadku než po nohou jsem se dostal dolů. Ale abych úplně nezanevřel na nehostinnou Saharu, která vůbec není jednotvárná, zmíním se ještě o jednom překvapení, které mě v ní čekalo.

Zajeli jsme do jedné z oáz, kde zásluhou podzemních sladkých pramenů se zelenaly nejen palmy, ale i zelenina a další plody přírody. Byla to malá oáza, už si ani nepamatuji, jak se jmenovala. Vím jen, že na konci osady jsem na kraji pouště zahlédl telefonní budku. Nevěřící jsem na ni zíral, až jsem si nakonec dodal odvahy a vstoupil dovnitř. Jen z novinářské zvědavosti jsem vytočil číslo pražského bytu – a ozvala se mi manželka.

„Odkud voláš? Z Ruzyně?“ ptala se poněkud udiveným hlasem.

„Z pouště,“ odpověděl jsem popravdě.

„Nedělej si legraci. Vždyť tě slyším tak dobře, jako když voláš z redakce. Opravdu ještě nejsi v Praze?“

Takže to byl další zázrak Sahary? Poušť mě okouzila, ale to by bylo na jiné povídání o největší světové pustině, která byla kdysi kvetoucí zahradou. Teď neustále lidem užívá úrodnou půdu, takže proti ní musí dokonce stavět ochranné valy. Má to být téměř osm tisíc kilometrů dlouhý zalesněný pás a písčná stěna, zpevněná zvláštním druhem místních bakterií. Ale to je projekt OSN pro 21. století, nikoliv už můj zážitek...

Kolik žen má mít muž?

Na Afriku mám i jiné vzpomínky. V Konakry jsem byl poté, když Guinea získala od Francie v říjnu 1958 nezávislost. Byla to sláva veliká, prašné ulice metropole se ještě více zvířily, když tudy táhly nadšené davy. Připravovala se nová vláda, politické karty se teprve rozdávaly a tak si příští ministři zatím vyhlíželi po městě, kterou bývalou francouzskou rezidenci by obsadili jako své sídlo. S vládním programem si mnoho starosti nedělali, měli jiné problémy. Hovořil jsem například s ministrem průmyslu, což byl rezort, který bylo třeba budovat, podobně jako celou ekonomiku, od základů. Není divu, že se mě vyptával, jak to u nás s ministry chodí. Domníval jsem se, že tím myslí, jak si vytváří svůj

tým, jak tento tým vypracovává koncepci a tak dále. Ale ministr měl praktičtější otázky: kolik má váš ministr aut – a jaká? A kolik sekretářek? A jak velký má být jeho byt, aby byl přiměřený funkci?

Hovořil perfektní francouzštinou, vždyť vystudoval, podobně jako mnoho jiných místních politiků, pařížskou Sorbonnu. Francouzi dokonce měli ve svých vládách několik ministrů z afrických kolonií a ti zase měli za manželky čistokrevné Francouzky. To sice nebyl jeho případ, ale znal, jak to chodí v Paříži. Ta se mu však jako příklad zdála příliš velká. Tehdejší Československo, alespoň počtem obyvatel, bylo této republice v srd-

ci černé Afriky z tohoto hlediska bližší. Také jsme je materiálně podporovali a navíc v Praze studovala skupinka guinejských a maliských studentů. A ti doma o naší metropoli dost vyprávěli, i když naneštěstí v jedné pražské tramvaji nějací chuligáni pár černochů zbili. Vlastně kvůli tomu jsem přijel do Guineje a Mali jako tlumočnický delegace, která se měla za toto chuligánství omluvit prezidentům obou zemí.

Kdykoliv jsme se dotkli tématu pobytu těchto afrických studentů u nás, ministr se vždy šibalsky pousmál. Nevím, jaké poznatky si od nás odvezli, ale s jednou vzpomínkou tu slavili úspěch: jejich zážitky s českými děvčaty. Neměli o ně nouzi. Jednak pro ně byl každý cizinec majitelem devíz a tuzexového konta, a jednak prý je hrozně zajímavé, zda jsou opravdu všude černí. Například dlaně a chodidla černé nemají.

Já jsem měl pro změnu s guinejskými ženami jiný zážitek. V Konakry mi poradili, abych zajel do nejsevernější provincie, kde vládne nejmladší a zřejmě také nejpokrokovější guvernér. Když k této nabídce dodali i auto, neváhal jsem a ke guvernérovi zajel. Byl to opravdu nevšední

zážitek. O guvernérově práci jsme moc nehovořili, na to jaksi nezbyl čas. Ale protože byl vášnivým lovcem, popisoval mi, jak lovil divokou zvěř. Stálo za to už ho jen při řeči pozorovat. Oči se mu rozšířily, hlas ztajmeněl, jako bychom se opravdu plížili tropickou džunglí. Živě gestikuloval a celým tělem naznačoval, jak je třeba se ke zvěři přiblížit, namířit a prásk! – vystřelit. Jeho vyprávění bylo o to názornější, oč více jsme vypili whisky. Když zůstala láhev prázdná, byli jsme nejlepšími kamarády, tykali jsme si. A na důkaz nově navázaného přátelství mi navrhl:

„Jsi můj nejlepší přítel. Mám pět žen. Hned je zavolám a ty si na noc vyber jednu z nich, kterou sám chceš.“

Ženy opravdu ztělesňovaly africkou krásu. Přesně takovou, jakou jsem si právě z trhu v Konakry přivezl domů v podobě ebenové sošky. Odhalená pevná hrud' – místní dívky a ženy nenosí podprsenky, jsou pyšné na tento symbol mateřství a kupodivu i bez silikonu je mají pevná. Ostatně, kde by tu sebraly silikon?

Vlasy černé jako uhel a zapletené v tisíce drobných copánčích... Také mě napadlo: jsou opravdu všude tak černé, když dlaně, podobně jako muži, mají světlejší? Jenže tuto tajnou otázku jsem okamžitě zavrhl, tak jako jsem odmítal ideu, že bych měl noc strávit jednou z nich. Odporovalo to mým zásadám. Nebyl jsem puritán, ale také ne stoupencem lásky pro jednu noc a ještě s cizí ženou.

To jsem však guvernérovi těžko vysvětloval. Dokazoval mi, že odmítnout takovou nabídku by byla pro něho téměř smrtelná urážka. Nakonec jsem použil už otřelý, ale přece vždy účinný argument: nedovoluje mi to moje víra.

Guvernéř se zamyslel a pak jen konstatoval: „Je to blbá víra, ale buď.“

Víru totiž uznával nade vše, bez víry by se asi nedalo v džungli vůbec přežít.

O pár dní později jsem se procházel po břehu Nigeru v Bamaku, metropoli sousední Mali, s dvěma dívkami. Sice také místními, ale byly evropsky oděné, studovaly na pařížské Sorbonně a zde byly o prázdninách jen na návštěvě. Dostali jsme se i na problém jedno- nebo mnohoženství. Obě mě horlivě a zcela upřímně přesvědčovaly, že je trapné, když má muž jen jednu ženu. Nejlepší jsou dvě: mohou si spolu povídat, a tak jim není doma smutno, když je muž pryč. Také práci a volno si

mohou rozdělit – ta, která se přes den stará o domácnost a vaří, večer s mužem uléhá, a proto mu musí připravit takové jídlo, aby noc byla i pro ni potěšením. Ta druhá si zatím odpočine a svěží může nastoupit svou směnu, ať už se střídají každý den nebo po týdnu.

Přítakával jsem, nedovolil si odporovat, jen jsem si představoval, jak by to asi chodilo v tehdejších našich podmínkách. Jak by ta jedna, chudinka, vystála frontu, pak přemýšlela, co uklohní a jak to udělá, aby večer po celodenním shonu neusnula jako špalek.

Ještě víc jsem však přemýšlel o tom, jak si tyhle dívky udržují podobné názory, ač studují v Paříži, kde to rozhodně není převládající mínění společnosti, alespoň co se týče legitimních žen. A vzpomněl jsem si na besedy s jinými dívkami, s nimiž jsem se při cestování oběma africkými zeměmi setkal. S americkými studentkami, které se sem dobrovolně vypravovaly v rámci vznešeného poslání, které jim dal do vínku na cestu prezident Kennedy: aby tyto mírové sbory šířily všude po světě ideály americké svobody a demokracie, amerického stylu života. Američanky učily ve škole a po vyučování organizovaly různé kurzy, besedy, semináře. Stěžovaly si, že však příliš úspěchů nesklízejí. Po několika hodinové lekci, při níž mladým dívkám vysvětlovaly, jak je důležité uchovat si svůj stud a důstojnost a už od puberty si zahalovat ňadra, aby kluci neměli dotěrné pohledy, nepřesvědčily ani jednu z posluchaček, třebaže jim podprsenky nabízely dokonce zadarmo. Pár si jich tuhle civilizační vymoženost vzalo a pak je používaly jako košíky v kuchyni a při prostírání. To je přece ohavné, rozčilovaly se, takhle si nikdy svou svobodu, samostatnost neuhájí!

A chtějí ji vůbec? Nesměle jsem namítl. Později jsem se dověděl, že přesně takto Američané začínali svůj nástup i ve Vietnamu. Když se v polovině padesátých let rozhodli, že vystřídají Francouze, kteří svou válku o obnovu koloniálního panství prohráli, začali snahou získat si na svou stranu místní obyvatele. A začali je získávat tím, že z letadel na náhorních planinách po tisících rozhazovali podprsenky. Vyvolali stejnou reakci místních žen, protože také pro ně odhalená prsa nebyla symbolem nějakého nekalého sexu, ale výrazem nejvyšší ženské mety – mateřství. Problém nebyl jen v podprsenkách, problém byl v tom, že se nedaří implantovat naši morálku, respektive její vidění, národům, které vyznávají jiné morální hodnoty.

Tyto a podobné zkušenosti mě postupně utvrzovaly v přesvědčení, že exportovat se dá zboží, ale nikoliv naše pojetí morálních hodnot. Dokonce není ani dost vhodné vyvážet naše pojetí svobody a demokracie, a zvláště ne za použití zbraní. Neznám historický příklad, kdy se to podařilo, ale vím, že v tom jsou lidé nepoučitelní a pořád opakují stejnou chybu. Zvláštní. Jednou se poradce amerického prezidenta a ministra zahraničí USA Henryho Kissingera novináři zeptali, bylo to právě v době vietnamské války, zda Nixonova administrativa neopakuje chyby předchozích vlád.

„Nikoliv,“ odvětil „neopakujeme staré chyby, děláme svoje vlastní.“ Soudě podle výsledků, byly stejně osudné. Tak proč následovaly Afghánistán, Irák, Blízký východ a další konflikty?

Totéž se ovšem vztahovalo i na druhou stranu, na pokusy exportovat sovětský model za pomoci tanků, ať už to bylo v Budapešti, Praze, Afghánistánu, nebo zbraněmi kubánských bojovníků v Angole a jinde ve světě. Nerozdávaly se při nich podprsenky, nanejvýš chudí turisté darovali odznáčky a vojáci kulky do těla. To se ovšem už netýkalo obecných zásad morálních hodnot, ale ideologie. Zavázal jsem se psát své osobní vzpomínky, nikoli popisovat střety ideologií. Ale protože jsem se zúčastnil mnohých jak antiamerických, tak antisovětských akcí, bude o nich ještě řeč.

Lesk a bída festivalů

Jedna z prvních mých cest na Západ vedla na Světový festival mládeže a studentstva do Vídně. Naše početná delegace žila na lodi, naše parta novinářů z Mladé fronty mohla být v hotelu, protože loď kotvila daleko od dění a byly tam přísné kontroly odchodů a příchodů. Hotel bylo možná příliš vznešené označení pro ubytovnu, kde jsme spali v jednom pokoji čtyři. A to ještě Mirek Jelínek jako fotograf okupoval po značnou dobu koupelnu, kde vyvolával filmy, aby je poslal do pražské redakce a prošly celníci.

Jako novináři jsme před odjezdem neprocházeli „přípravou“, ideologickou masáží. V ní přednášející například tvrdili, že pokud nás ve výlohách obchodů překvapí spousta zboží, tak vezme, že to tam bylo

Někteří delegáti vídeňského festivalu se zastavili na kus řeči i v Praze.

schválně navezeno kvůli festivalovým delegátům, ale zchudlí Vídeňané si to nemohou koupit. Jak jsme se přesvědčili, zřejmě jim předtím navezli i peníze, protože na výlohy koukali jen delegáti, Vídeňané vesele nakupovali uvnitř obchodů.

Neodolal jsem a zašel do jednoho z obchodních domů. Manželce jsem koupil nylonovou bledě modrou průsvitnou látku na blůzku. O něčem podobném ženy u nás jen snily. Věděly z časopisů, že něco podobného existuje, ale koupit si to u nás nemohly, chemický průmysl zaostával. Poprvé si ji vzala se značnými rozpaky. Prosvítala podprsenka a to bylo, mírně řečeno,

značně neobvyklé. Za čas se to však i u nás stalo běžnou záležitostí.

Faktem ovšem je, že tehdy ve Vídni vzplála opravdová ideologická bitva. Vznikly, nikoliv jen samy od sebe, antifestivalové organizace, které činily vše, aby úspěch festivalu zmařily či alespoň snížily. Po městě byly rozsety jejich stánky, kde delegátům nabízely – bezplatně – diáře s fakty o životě v kapitalistických zemích a další propagační materiály. Bylo vidět, že se dobře připravily, těch antifestivalových stánků bylo rozhodně víc než festivalových. Já sám jsem takto získal Pasternakova *Doktora Živaga* a přivezl si ho domů. Knihu i diář mám dodnes na památku, bloček byl v hezkém provedení a na obálce měl pětिलistý různobarevný květ jako symbol festivalu. Bylo to chytré, tak se hůře poznalo, že je to vlastně antifestivalový propagační materiál.

K přímým střetům s delegáty však nedocházelo. To jsem zažil až na dalším, v pořadí osmém festivalu v Helsinkách v roce 1962. Finská metropole byla další kapitalistickou zemí, kde se organizátoři rozhodli uspořádat tento světový sněm mládeže a studentů. Stál jsem na stanici tramvaje, abych dojel do dočasného sídla naší delegace, když ke mně

přistoupil mladík a dal mi facku. Podle oblečení totiž poznal, že jsem delegátem festivalu. Zastala se mě jedna dívenka, Finka, které to bylo trapné ani ne tak z náklonnosti k festivalu jako ze zlosti nad tím, že byla porušena tradiční finská pohostinnost. Pro jistotu mě doprovodila až do našeho sídla a ještě před ním jsme se asi hodinku procházeli a povídali si. Nevím, zda si chtěla jen pohovořit, nebo měla i jiný záměr. Byl jsem v té době nezkušený, stydlivý mladík, a ač byla velmi hezká, ani jsem nepomyslel, že s cizí dívkou lze dělat něco jiného, než si jen povídat.

Festival žil ve znamení prvního člověka v kosmu, Jurije Gagarina, který sem přiletěl se sovětskou delegací. Tisíce Finů ho vítalo zcela upřímně, bez rozdílu politických názorů. Vždyť také jeho let nebyl jen politickým, ale především vědeckým činem, dá-li se to tak říct. Člověk poprvé pokořil vesmír a z hlediska prostých občanů nebylo tak důležité, jaké byl národnosti.

Také v Helsinkách jsem plnil novinářskou povinnost a v jejím rámci jsem jednou držel službu v propagačním stánku, kde jsme měli odpovídat na dotazy kolemjdoucích. Stál v centru města, na náměstí, nedaleko od přístavu a prezidentské rezidence. Bylo tam stále živo, nejen proto, že se tam prodávaly ryby, zelenina a ovoce, ale protože lidé měli chuť se nás ptát na život v našich zemích. To byla jen menší část festivalové činnosti, přiblížit se místním obyvatelům.

Ta větší spočívala v setkáních delegací různých zemí, koncertech, kulturních a sportovních soutěžích, manifestacích a konferencích s různou tematikou. Setkávali se tu lidé různých názorů a vyznání, z různých kontinentů a zejména z počátku převládaly volné diskuse. Delegátů bývalo od 18 do 30 tisíc z více než stovky zemí, nejvyšší počet byl 157 států. To později se vyvinulo v jednoznačnou sovětskou a komunistickou propagandu a festivaly ztratily svou původní originalitu. Cesty delegátů z řady zemí byly placeny penězi ze socialistických zemí. To už ani pro mladé zanícence z kapitalistických krajín nebylo atraktivní, a proto se festivaly opět přestěhovaly na půdu států sovětského bloku a konaly se stále řidčeji. Zvláště patrné to bylo po sofijském festivalu v roce 1968, kdy také změnilý název – už to nebyla jen solidarita obecně, ale „antiimperialistická“. Uskutečnil se berlínský (1971), havanský (1978), moskevský (1985) a v roce 1989 v Pchjongjangu.

Ještě v Helsinkách se festival těšil podpoře místních obyvatel. Zvali nás do rodin a zejména do své rodinné sauny, jak je ve Finsku zvykem. Bylo to příjemné. Pro mne dvojnásob, když jsem byl pozván do rodiny s dvěma dospívajícími dcerami. Svlékli jsme se a společně šli do páry, která stoupala z rozpálených kamenů polévaných vodou, a poté skočili do jezera pod saunou. Nakonec jsme se sesedli, už oblečení, v přilehlé místnosti a cpali se opečenými klobásami. Zapíjelo se becherovkou, kterou jsem vylovil z tašky.

Ve Finsku tehdy panovala poloprohibice, alkohol se prodával jen v šesti prodejnách ve městě, dospělým osobám a na předělu. Jakmile si Fin koupil svou přidělenou lahvičku, zapadl do nejbližší telefonní budky a nevypadl z ní, dokud ji celou nevypil. Vypadl doslova. Nejprve mě udivilo, když jsem v pátek odpoledne viděl v přístavu, jak z něj vyplouvá loď plná Finů, jejímž cílem bylo otevřené moře. Tam, za hraniční a tedy celní zónou, se otevřely freeshopové obchody a bary a Finové pili až do nedělního odpoledne, kdy se loď opět vracela do přístavu. Mnohé účastníky zájezdu z lodi vynášeli, tak si užívali této svobody. I to mě přesvědčilo, jak všechny zákazy se mění ve svůj opak. Poloprohibice neplatila jen pro Finsko, týkala se i jiných skandinávských zemí. Jednou z obětí se stal švédský premiér, jemuž při návratu z oficiální návštěvy Československa celníci zabavili láhev becherovky, kterou dostal od svého pražského kolegy. Palme to ovšem změnil v žert: „Vidíte, jaká u nás panuje demokracie. I ministerský předseda se musí podřídit zákonům.“

Na pozdějších festivalech jsem už nebyl, nemohu tedy vypovídat, jak probíhaly. Jen z vyprávění kolegů vím, že například berlínský se dost rozměnil na páry, které – také bez ohledu na národnosti – si hledaly v parcích tichá zákoutí. Protože taková ani nemohli nalézt, odhodili svůj stud a šat a věnovali se svým hrátkám i mimo keře, na trávě, takže by se tento festival měl spíše nazývat setkáním lásky, než jen za mír a přátelství.

Nepamatuji se, jak vůbec vznikla idea festivalů. Ten první, pražský v roce 1947, byl projevem opravdu spontánního nadšení mládeže nad tím, že skončila strašná válka. Do Prahy se delegáti sjížděli nejrůznějším způsobem. Protože ještě mnohá města byla zničená válkou a doprava fungovala jen spoře, většinou přijížděli ve vlacích, někdy dokonce v nákladních vagoncích, vybavených dřevěnými lavicemi, jen s malými okénky v horní části vozu. Ale čerstvého vzduchu bylo uvnitř dost – dveře byly většinou

S takovým elánem přijížděli mladí lidé z celého světa do naší metropole.

otevřené a v nich seděli chlapi a dívky, klátili nohama a rukama mávali na lidi stojící nejen na každé stanici, ale i podél trati. Vagony byly ozdobené vlajkami, nápisy. Tehdy byla v Praze nouze o jídlo a ubytování. Proto si rodiny většinou delegáty rozebíraly do svých domovů, kde je ubytovávali a krmili. Bylo to tak spontánní, že se tomu dnes ani nechce věřit. Tehdy vzniklo „svazácké mevro“ – podia na volném prostranství, na nichž se zpívalo, tančilo, recitovaly verše. Hvězdami byli básník Pavel Kohout, herečka Luba Skořepová a další.

Právě v této rozjařené atmosféře, kdy se lidé ještě tolik nezajímali

o to, co kují politici, vznikaly proslavené Kohoutovy verše tohoto typu:

*Veselý, silný mladý svět
do tance se dnes dává.
Láskou chceme hory přenášet,
šťastnému míru sláva!
Zítřka se bude tančit všude,
až naše vítězné vlajky rudé
na stožáry světa vyletí!*

To sice napsal až v roce 1951, ale odpovídalo to atmosféře prvních festivalů. Byl natočen film s názvem *Zítřka se bude tančit všude* a verše se staly okřídlenou písní.

Píšu o tom záměrně proto, aby ti, kteří to nezažili, možná lépe pochopili, jak se rodilo nadšení a pak se postupně měnilo ve zklamání. Vždyť sám Pavel Kohout, oslavovaný básník režimu, se už o dvacet let později stal emigrantem, dávno se rozloučil nejen s modrou svazáckou košilí, ale s celou ideologií a stal se výrazným představitelem našeho disentu.

Takovým vývojem jsme prošli mnozí. Ale přiznávám se k tomu, protože názory se mění podle toho, jak se mění doba a stupeň poznání. Byli jsme v mnohém naivní a nepoučení.

Koncem třiapadesátého roku jsem napsal svou první a poslední povídku. To jsem právě narukoval do armády a po měsíci přípravky, když k nám do kasáren poprvé směly návštěvy, přišla za mnou moje první láska, aby mi oznámila, že se rozcházíme. Nevěděl jsem, jak vyjádřit své hořké pocity, a proto jsem o tom napsal povídku.

„Hrůza,“ suše konstatoval Pavel Kohout, který tehdy pracoval ve vojenském časopise, a poradil mi, abych se raději do povídek nepouštěl a už vůbec ne o svých intimních pocitech. Poslechl jsem ho a stal jsem se definitivně „jen“ novinářem a autorem literatury faktu. Ale Kohoutovy verše, zejména jeho překlad básníka lásky Štěpana Ščipačeva, jsem četl a recitoval dál. Dodnes si pamatuji jednu jeho báseň:

*Miloval dceru tajemníka
jak Oldřich Boženu.
Zapřísahal se, prosil, kníkal,
až mu ji dali za ženu.*

*On skrze svého tchána
miloval ji vskutku velice.
To jest, až do onoho rána,
kdy tchána odvolala strana,
že krutě nepřál kritice.*

*Od těch dob je láska jeho skoupá,
jak vidí ženu, jme ho žal.
Ach, jak jsi ošklivá a hloupá,
proč jsem si tě jenom bral?*

Alespoň doufám, že to tak je, píšu to podle toho, jak jsem si verše zapamatoval. A cituji je také proto, abych ukázal, jak jsme věřili a poté moudřeli trpkými zkušenostmi. Dnes se někteří za své tehdejší názory stydí. Proč? To se má stáří stydět za své vrásky? A pokud se někdo nestydí proto, že nějaké euforii nepropadl, pak nejčastějším důvodem bylo, že neměl svůj vlastní názor. „Cogito, ergo sum“ – říkával už Descartes.